

НЕФОРМАЛЬНА СПІЛЬНОТА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

УДК 316.772

Н. К. Петрук

Процеси, що відбуваються сьогодні у студентському середовищі, свідчать про посилений вплив на поведінку та життєдіяльність молоді різних чинників соціального, політичного, соціально-психологічного характеру. Під їх впливом формується новий стиль мислення і життя, виробляються специфічні для молоді цінності та духовні орієнтації. Суттєвою стороною цих процесів є діяльність різних соціальних груп і спільнот, форми комунікаційних зв'язків в їх середовищі, що загалом у багатьох випадках обумовлює напрямки соціальної активності та шляхи формування духовних орієнтацій студентської молоді.

Змістовна характеристика процесів формування духовних орієнтацій сучасної студентської молоді є неможливою, на наш погляд, без вивчення особливостей і принципів функціонування однієї з форм соціальної спільноти – неформальної, з'ясування її соціальних можливостей у визначенні перспектив розвитку молодіжного середовища. Виокремлюючи із сукупності виявів соціальності неформальну спільноту, звертаючи увагу на її властивості та функції, які вона виконує в межах соціального цілого, можна акцентувати увагу як на перевагах, так і недоліках неформального спілкування.

Неформальна спільнота як суб'єкт людської діяльності є важливим елементом функціонування демократичного суспільства, в якому "рівноцінне право на існування" мають як формально-інституалізовані утворення, так і неформалізовані, побудовані на міжлюдських контактах та особистісних зв'язках. Спонтанність та самодіяльність, тобто діяльність на основі внутрішніх прагнень особистості, групи чи організації – це необхідний атрибут існування людини і суспільства.

Суттєвого розвитку та ваги набувають зараз у молодіжному середовищі неформальні організаційні структури і спільноти, що виявляється в активній

діяльності різних неформальних об'єднань, гуртків за інтересами, екологічних комісій, національно-культурних товариств, самодіяльних творчих об'єднань, різних альтернативних рухів чи нетрадиційних суспільних сил. Загалом можливість співіснування та діяльності в суспільстві як формальних, так і неформальних спільнот є важливою рисою сучасного життя, ознакою його динамічності та прогресивності.

Неформальні спільноти в багатьох відношеннях визначають духовне обличчя сучасної молоді, суттєво впливаючи на вибір її духовних орієнтирів. Важливою характеристикою нових норм і цінностей, які виробляються в межах неформальних спільнот та об'єднань, є їх загальна гуманістична спрямованість та універсальність, оскільки сама логіка функціонування неформальної спільноти сприяє розвитку людського в людині. У багатьох випадках нові духовні орієнтації, що є наслідком усвідомлення молодою людиною міжособистісних зв'язків і контактів, можуть виступати антитезою однозначності тих теоретичних конструктів і формальних приписів, які породжуються лише специфікою офіційних систем та інститутів.

Активізація неформального руху, у першу чергу молодіжного, є:

по-перше, загальною тенденцією розвитку соціальної системи в цілому;

по-друге, діяльність неформальних спільнот і товариств є своєрідним протестом проти тотальної бюрократизації суспільства, проти надмірної нормованості людської поведінки та діяльності;

по-третє, це є свого роду пошуком нових шляхів самореалізації, самовиявлення молодої людини.

У сучасному суспільстві зростаюча влада грошей і влада бюрократії руйнує систему нормального людського спілкування, вільну комунікацію між індивідами, втручається в етично-ціннісну сферу міжособистісних зв'язків. Різні способи неформального зв'язку та неформальної організованості є важливою формою захисту автономності особистості й її цінностей.

Особливого значення в сучасних умовах набуває актуалізація реалізованих неформальною спільнотою тих принципів і норм взаємозв'язку

людей, що ґрунтуються на дружбі, взаємній підтримці, співробітництві, взаємодопомозі та загальнолюдських цінностях. Цю своєрідну здатність неформальної спільноти гуманізувати соціальні відносини слід урахувувати, коли йдеться про атмосферу порозуміння у студентському середовищі.

На відміну від різних формально-інституалізованих утворень неформальна спільнота являє собою безпосереднє, спонтанне об'єднання людей, основане на їх особистому виборі зв'язків та асоціацій між собою. Взаємодії неформального характеру, як правило, виявляються в міжособистісному спілкуванні. Це спілкування не зводиться до формально передбачених контактів, не є спілкуванням “з приводу” виконання соціальних завдань і функцій, тобто не є функціонально-рольовим. Воно великою мірою є продуктом та наслідком процесів соціальної самоорганізації і втілює великий запас соціальної енергії, притаманний самій людській спільноті.

Спілкування людей, крім того, формується на основі близькості їх характерів, смаків, установок, прагнень. У результаті неформальні зв'язки набувають особистісного забарвлення. Причини виникнення неформальної спільноти неможливо зрозуміти, не враховуючи людської потреби у спілкуванні та визнанні. Єдиним засобом задовольнити ці соціальні потреби людини є інші люди.

Неформальні відносини між людьми виявляються у виникненні як окремих двосторонніх контактів, так і цілих груп. Двосторонні відносини тут можна розглядати як окремий випадок групи, тим більше, що вони мають тенденцію переростати в подібні або включатися в їх структуру. Такі неформальні групи об'єднують невеликий контингент людей, які порівняно довго підтримують між собою безпосередні зв'язки й об'єднані взаємною зацікавленістю [3, с. 156].

Визначальною характеристикою неформальної спільноти є те, що її сутність виявляється через спілкування і реалізується у процесі спілкування. Саме виникнення неформальної організації значною мірою обумовлено тим, що спілкування між людьми не обмежується лише їх службовими зв'язками. Різні

формальні структури виконують лише певну частину необхідних для людської спільноти функцій, формалізованими є не всі зв'язки та контакти між людьми. Поряд з офіційними настановами розвивається інший порядок стосунків із власними нормами і шляхами спілкування, особливою логікою та відповідними стилем аргументації. Цей порядок побудовано більше на емоціях і на потребах людини в іншій людині й оцінюється він у процесі спілкування.

Отже, сама природа неформальної спільноти обумовлює певну ціннісну і духовну орієнтованість її членів – у першу чергу на неформальні способи комунікації та неформальні контакти, у центрі яких завжди є особистість. Таким чином, неформальна спільнота складається із системи міжособистісних зв'язків і норм. Індивіди, які входять до неформальної спільноти, виступають не як функціонери, а як особистості. Тут нечасто використовуються односпрямовані зв'язки та спілкування. Для міжособистісного спілкування є характерним і зворотний зв'язок (двосторонній, багатосторонній обмін думками). Подібна риса неформальної спільноти сприяє розвитку таких цінностей та духовних орієнтацій, що формують активну, діяльну людину.

Порівнюючи неформальні спільноти з формальними, дуже важко кількісно виміряти ефективність і переваги неформальної комунікації та міжособистісних зв'язків. Але очевидним є той факт, що неформальні засоби спілкування забезпечують більшу оперативність і більшу гнучкість у пристосуванні неформальної спільноти до наявних умов. Вони також надають членам даної спільноти ширші можливості для вільного судження, вибору вчинків, дій ціннісних орієнтацій.

Неформальна спільнота є також важливою умовою задоволення широких індивідуальних та соціальних потреб своїх членів, які неможливо задовольнити в межах формальних спільнот (потреба індивідуального розвитку, спілкування за інтересами тощо). Тим самим реалізується одна з найважливіших соціальних функцій неформальної спільноти, що виражається у зрівноваженості, узгодженні інтересів цілей індивіда й організації.

У цілому ж неформальна спільнота активно сприяє гуманізації соціальних відносин і розвиває гуманістичну спрямованість духовних орієнтацій студентської молоді. Це стає можливим завдяки тому, що кожний член неформальної спільноти виступає як неповторна людська особистість та спілкування між її членами є, передусім, особистісним. Цікаво, що здійснюється ця функція основним чином засобами усної мови (розмови, бесіди). Розмови, бесіди, обмін думками у спільноті, товаристві, дружньому гурткові, молодіжній групі мають величезну цінність – як безпосередню (цінність самого процесу обміну інформацією), так і побічну (такі форми контакту та спілкування підтримують почуття товарищескості і сприяють виявленню тих якостей, які об'єднують молодь).

Важливо, що у процесі неформального, міжособистісного спілкування реалізуються цінності, які мають не вузькогрупове, а загальнолюдське значення. Ця сфера спілкування зосереджує в собі всі найважливіші екзистенціальні начала – життя, надію, любов, сенс. Саме міжособистісне, неформальне спілкування є однією з тих умов, що перешкоджають появі в людини екзистенціального вакууму (відчуття молодою людиною втрати сенсу життя, основних ціннісних орієнтирів). Дуже часто саме міжособистісне спілкування стає способом, який допомагає людині знайти та реалізувати смисл [4].

Соціум малих неформальних груп (динамічних за своїм характером), побудований на принципах міжособистісного спілкування, стає все більш визначальним і суттєвим у молодіжному середовищі. Сучасна молода людина не розчиняється в масі, вона вибирається з неї, неминуче вступає в діалогічні стосунки, формує нові малі співдружності, вільно здійснює вибір духовних орієнтацій.

Студентська молодь не бажає жити у “схематизмі” суспільства, у “схематизмі” культури. Власне формується новий соціум – соціум культури, соціум діалогічної міжособистісної взаємодії. Ця проблема є не менш важливою для життя молодої людини, для її самореалізації, ніж екологічна

проблема. Кожна людина унікальна та своєрідна, і саме в її унікальності інша людина їй необхідна [2]. Можна констатувати, що домінантою мислення в молодіжному середовищі стає зараз не пізнання, а порозуміння. І переваги такого мислення значною мірою демонструє неформальна спільнота.

Нові оцінки в суспільній свідомості та нові духовні орієнтири стверджуються серед молоді, передусім, за допомогою діалогу. Діалог є дієвим способом функціонування неформальної спільноти, засобом спілкування між її членами, важливим чинником розвитку нового стилю мислення. Крім того, він є своєрідним регулятором діяльності і поведінки студентської молоді в різних алогічних чи екстремальних ситуаціях, тобто в умовах, коли людині необхідно об'єднати в одне ціле діаметрально протилежні точки зору, емоції або ж прийняти швидке рішення. У багатьох випадках діалог компенсує неможливість повного логічного аналізу ситуації та застерігає від одностороннього, обмеженого мислення як окремих людей, так і цілих груп чи партій. Міжособистісна діалогічна взаємодія сприяє розкриттю творчих можливостей кожної людини, визнанню автономності особистості в будь-якому виді людської діяльності.

Неформальна спільнота за своєю природою зорієнтована на творчість. Сучасне суспільство вимагає від молоді не лише динамізму дій, але й нестандартного підходу до вирішення різних складних ситуацій і творчого мислення. Доводиться констатувати, що в межах формалізованих структур спостерігається певний дефіцит творчості. Цей стан поглиблюється відсутністю організаційних умов та каналів для безперешкодного спілкування, для обміну інформацією і для співробітництва між членами того чи іншого об'єднання. Формальні спільноти об'єднують людей, насамперед, як носіїв соціальних ролей та функцій, а не як особистостей, які прагнуть до нового і невідомого, до пошуку та експерименту тощо. Неформальна спільнота, що виникає і функціонує завдяки міжособистісному спілкуванню та діалогу, значною мірою може компенсувати недоліки формальної. Продуктування неформальною спільнотою діалогічного мислення і діалогічних стосунків між людьми

забезпечують їй соціальну активність та ефективність у прийнятті і реалізації різних дій.

Загалом неформальні спільноти, у тому числі й молодіжні, є опосередкованою ланкою, механізмом впливу об'єктивних соціальних чинників на формування різних форм свідомості та напрямків духовних орієнтацій молоді. Притаманний неформальній спільноті інтерес до людської особистості, міжособистісні зв'язки і контакти надають гуманістичних характеристик різним процесам та орієнтують молоду людину на цінності, які мають загальнолюдське значення (дружба, взаємна підтримка, співробітництво). У певні періоди розвитку суспільства неформальна спільнота компенсує нездатність формальних соціальних механізмів формувати в суспільній свідомості позитивні ціннісні орієнтири. Практика заборон неформального молодіжного руху є недоцільною і навіть соціально шкідливою.

Зокрема, за відсутності альтернативного до адміністративних, бюрократичних структур молодіжного неформального руху, звуження його до меж декількох офіційних організацій, може виявляти себе відкрито кримінальне середовище, яке є резервом професійної злочинності. У подібних випадках соціальний простір завжди заповнюється активністю та цінностями зі знаком "мінус". Тому слід завжди мати на увазі те, що виникнення і діяльність неформальних об'єднань у сучасному світі – це не "промах" у роботі формальних, офіційних соціальних структур, які традиційно домінують, наприклад, у соціально-політичному житті. Поява й активність на політичній арені політичних рухів – це закономірний і природний результат поглиблення демократизації і ствердження в суспільній свідомості нових оцінок та орієнтирів, переважно позитивних (звісно, якщо не брати до уваги різні екстремістські, деструктивні, шовіністичні організації тощо).

Отже, самодіяльність і неформальна комунікація, діяльність на основі внутрішніх прагнень особистості – це необхідний атрибут існування як сучасної молодої людини, так і суспільства. Однак, слід ураховувати те, що вектор соціальної спрямованості неформального молодіжного руху може бути

різним – від безумовного збігу з напрямком розвитку суспільства до діаметрально протилежного. Розвиток молодіжної самодіяльності, ріст соціальної та політичної активності здійснюється суперечливо, з великими соціальними і моральними витратами. Стосунки неформалів із владою, з одного боку, та пересічними громадянами, з іншого, складаються важко, напружено. Але виникнення і поширення масштабів неформального руху, прагнення молоді до повноправної участі в політичному, культурному житті є свідченням динаміки нашого суспільства.

Неформальні об'єднання, клуби, національно-культурні ініціативи – ці поняття з легкої руки деяких учених та “чиновників від життя” набувають у буденній свідомості деякого негативного відтінку. Діє логіка: раз неформально, отже антисоціально. Багато людей звикли вважати справжнім ділом “від сих до сих”, виконане за чиеюсь вказівкою завдання. А суперечка, обговорення нових ідей, нові форми діяльності – це пуста витрата часу. Часто помітною є непримиренність до людей, які мислять і діють інакше, ніж основна маса. Не враховується те, що саме в неформальному спілкуванні формується соціальна активність та творчі навички, визначаються індивідуальні смаки, пристрасті, нахили, виробляються нові цінності.

У багатьох випадках догматично застаріле мислення, яке не допускає ніяких дискусій, ніяких діалогів, спровокувало появу багатьох зовні химерних форм молодіжної культури, примушувало молодих людей часто з викликом підкреслювати своє право на “несхожість”, на незгоду з середньою “нормою”.

Цікаво, що розвиток сучасного українського життя висвітлив цілий комплекс проблем, пов'язаних з незвичними для масової свідомості моделями поведінки молоді. У суспільстві поряд з традиційними формами соціально-культурного життя склалась і розвивається молодіжна субкультура, носіями якої є численні підліткові об'єднання, що відрізняються характером соціальної спрямованості, характером групових цінностей та особливостями проведення вільного часу. Найбільш помітними є контркультурні й епатажно-агресивні

рухи молоді. Однак найважливішою змістовною характеристикою нашого часу стає активний розвиток соціальної та політичної самодіяльності молоді.

Неформальні спільноти молоді постають у палітрі сучасного життя і як об'єднання однодумців, і як спосіб спілкування. Атмосфера неформального, міжособистісного спілкування виховує в молодій людині яскраві особистісні характеристики, сприяє вільному її розвитку.

Неформальні спільноти та неформальні молодіжні рухи – це не лише опозиція, яка перманентно критикує суспільні інститути, а одна із соціальних форм, де проходять первинну апробацію новаторські ідеї перед тим, як вони будуть включені у програму діяльності інститутів влади.

Здорове суспільство з різноманітними формами діяльності і спілкування завжди повинно максимально опиратися на спонтанні сили суспільства (повністю використовуючи при цьому потенціальних, формальних, офіційних структур). У багатьох випадках це стримує суспільство від кроків до тоталітаризму. Тому значущість установлення “порядків людського співробітництва” (Ф. Гаєк), людської спільноти, людської солідарності не викликає сумнівів. Неформальна спільнота та неформальні відносини надають молодій людині можливість вибору цілей і засобів їх досягнення, способів спілкування, суджень, цінностей, духовних орієнтацій, що складає, поза сумнівом, основу її свободи.

Список використаної літератури

1. Андреева, Г. Социальная психология / Г. Андреева. – М. : Аспект Пресс, 1999.
2. Библер, В. С. На гранях логики культуры. Книга избранных очерков / В. С. Библер. – М. : Рос. гуман. ун-т, 1997.
3. Парыгин, Б. Д. Анатомия общения / Б. Д. Парыгин. – СПб : Гуман. ун-т профсоюзов, 1999.
4. Франкл, В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. – М. : Прогресс, 1990.